

מאמר לפרשת לך לך

מלכי צדק מלך שלם

בתחילת פרק יד מספרת לנו התורה על מלחמה שהתרחשה באזור כנען, בין חמישה מלכים שהיו משועבדים לארבעה מלכים אחרים ומרדו בהם. בתגובה למרידה הגיעו ארבעת המלכים המשעבדים להילחם בחמשת המלכים המורדים. המלחמה נערכה בעמק השדים שלפי התורה הוא באזור ים המלח, ונסתיימה בניצחון ארבעת המלכים ותבוסת חמשת המלכים המשועבדים.

בין המובסים היה גם מלך סדום, ותבוסתו הביאה לנפילה בשבי של תושבי סדום שביניהם היה גם לוט בן אחיו של אברהם. על כך מעיד הכתוב:

ועמק השדים בארת בארת חמר וינסו מלך סדם ועמרה ויפלו שמה והנשארים הרה נסו. ויקחו את כל רכש סדם ועמרה ואת כל אכלם וילכו. ויקחו את לוט ואת רכשו בן אחי אברם וילכו והוא ישב בסדם. ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא שכן באלני ממרא האמרי אחי אשכל ואחי עגר והם בעלי ברית אברם. וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ולידי ביתו שמנה עשר ושלוש מאות וירדף עד דן. ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויפס וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק. וישב את כל הרכש וגם את לוט אחיו ורכשו השיב וגם את הנשים ואת העם. (יד י-טז)

המידע על נפילת לוט בשבי מגיע אל אברהם מפליט המלחמה. כדי לשחרר את לוט אברהם יוצא למבצע צבאי יחד עם 318 לוחמים מאנשיו. במרדף שנמשך עד לזן העתיקה ואף צפונה יותר, אברהם וצבאו מנצחים את ארבעת המלכים שבראשם עמד כדרלעומר מלך עילם. או אז, כך מספרים הפסוקים, אברהם לוקח לידו את השלל, הנפש והרכוש, שכבשו ארבעת המלכים ומשחרר את לוט ואת רכשו.

לאחר ניצחון המלחמה אברהם יוצא למסע שיבה הן לביתו והן להשבת השלל, ובדרך יוצא לקראתו מלך סדום:

ויצא מלך סדם לקראתו אחרי שובו מהפזות את כדר לעמר ואת המלכים אשר אתו אל עמק שנה הוא עמק המלך. ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון. ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ. וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידו ויתן לו מעשר מכל. ויאמר מלך סדם אל אברם תן לי הנפש והרכש קח לך. ויאמר אברם אל מלך סדם הרימתי ידי אל ה' אל עליון קנה שמים וארץ. אם מחוט ועד שרוף נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשיתי את אברם. בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי עגר אשכל וממרא הם יקחו חלקם. (יד יז-כד)

כשאנו קוראים את השתלשלות הסיפור בפסוקים, נוכל על נקלה לשים לב שהפסוקים שמספרים על מלכיצדק וברכתו, פוגמים בזרימה הטבעית של הסיפור שהוא: מלך סדום יוצא לקראת אברהם ומציע חלוקה של השלל, ואברהם עונה לו את תשובתו לגבי השלל. לא זו אף זו, הפסוקים על מלכיצדק מפגישים אותנו עם דמות שלא הכרנו. אם כן, ברור שקטע זה אינו במקומו מבחינה כרונולוגית של תיאור האירועים

עם חזרתו של אברהם מהמערכה. אם כן, מדוע הוא חשוב? ומדוע בחרה התורה להכניס את תיאור המפגש עם מלכי צדק בינות לפסוקי פגישת אברהם המנצח עם מלך סדום?

מיהו מלכי צדק? ומהי שלם?

חכמים בגמרא¹ מזהים את מלכי צדק עם שם בן נח. וכך גם אנו מוצאים בתרגום יהונתן שמפרש:

וּמִלְכָּא צְדִיקָא הוּא שְׁם בְּרַחְמֵי מִלְכָּא דִירוּשָׁלַם נִפְקַ לְקַדְמוֹת אַבְרָם וְאַפִּיק לֵיהּ לְחַם וְחִמְר בְּהוּא זִימְנָא הָהּ מְשַׁמֵּשׁ קְדָם אֱלֹהָא עֵילָאָה.

שני דברים מובהרים בתרגום זה: האחד שמלכי צדק הוא שם בן נח,² והשני ש"שלם" זו ירושלים.³ על הזיהוי של שלם עם ירושלים רבו הפירושים. יש שנסמכו על הפסוק "וַיְהִי בְשָׁלֹם סִפּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ בְּצִיּוֹן" (תהילים עו, ג) שלם היא סוכתו-מעונו של הקב"ה, מקום המזוהה בפסוק גם כציון, שמזוהה עם ירושלים. יש שהסבירו שירושלים נקראת גם צדק כי הקב"ה שהוא עושה הצדק ומשרה שכינתו בירושלים. מוסיף ומסביר הרד"ק מדוע שם של מלכי ירושלים הקדמונים הכיל את המילה צדק:

כי ירושלים הוא מקום הצדק והשלום לא יסבול עול וחמס ומעשה תועבה זמן ארוך, לפיכך מקיא החטאים היושבים בה. כמו שאמר "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם".

הלחם והיין

מדוע הוציא מלך ירושלים לחם ויין לאברהם? רש"י מציע פירוש על דרך הפשט, שזו הדרך לכבד לוחמים יגיעים החוזרים מן המערכה. הבנה זו מבוססת על המסופר בשמואל ב,⁴ כשדוד עבר את הירדן במלחמה עם בנו אבשלום ותומכיו סיפקו לו מזון.⁵

אם כן, זה מה שאנו לומדים מהפסוקים ומהמדרשים: מלכי צדק היה כהן לא-ל עליון ולא לכוכבים ולמזלות, ובכך אמונתו זהה לאמונת אברהם. מלכי צדק יצא בנדיבות ובידידות לקראת אברהם ואנשיו החוזרים ממלחמה שמלכיצדק לא היה מעורב בה. הוא נתן לאברהם ואנשיו לחם ויין. נוצרה אווירה ידידותית מאד בין מלכי צדק ואברהם. מלכי צדק ברך את אברהם ואחד מהם נתן מעשר לרעהו.⁶

¹ (נדרים ל"ב ב)

² על פי המדרשים כאשר נח יצא מן התיבה הוא בעל מום שכן הארי נשכו². לכן כשרצה נח להקריב קרבן הוא מינה את שם בנו החשוב להקריב במקומו, ומאז היה שם לכהן, עד שניטלה ממנו הכהונה והועברה לאברהם².

³ בעקבות התלמוד והתרגום הלכו רבים ממפרשי ימי הביניים ומפרשים מאוחרים יותר: רש"י, רמב"ן, רבנו בחיי, אור החיים, רד"ק, הרלב"ג ועוד. יש להפנות לגישתו המיוחדת של שד"ל המעלה שלוש אפשרויות מבלי להכריע ביניהן: "אולי היא ירושלים... והיררונימוס כתב שעיר אחרת היתה בימיו הנקראת שלם, והיא קרוב לבית שאן (Scytopolis) והיו מראים בה חרבות ארמון גדול, שהיו אומרים שהוא בית מלכי צדק... ויש אומרים כי שלם היה שם המחוז שהיו בו ערים רבות, שכם ושילה ונוב וגבעון, וגם ירושלים".

⁴ ש"ב פרק יז כז-כט "וַיְהִי כִּבּוֹא דָּוִד מִחִנְיָמָה וְשָׁבִי בֶן נָחֵשׁ מִרְבַּת בְּנֵי עֵמּוֹן וּמְכִיר בֶּן עֵמִיאל מֵלֵא דָּבָר וּבְרָזְלִי הַגִּלְעָדִי מִרְגְּלִים: (כח) מִשְׁכָּב וְסִפּוֹת וְכִלֵּי יוֹצֵר וְחִטִּים וְשִׁעְרִים וְקִמַּח וְקִלִּי וְפּוֹל וְעֵדָשִׁים וְקִלְיָ: (כט) וְדָבַשׁ וְחֶמְאָה וְצֹאן וְשִׁפּוֹת בָּקָר הַגִּישׁוּ לְדָוִד וְלָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ לֶאֱכֹל כִּי אָמְרוּ הָעָם רָעַב וְעָיִף וְצָמָא בְּמִדְבָּר"

⁵ עם פירוש הפשט של רש"י מסכימים גם פירוש דעת זקנים, והריב"ש פרשן בן המאה ה-12 בצרפת מתלמידי רבנו תם.

⁶ בהקשר זה של אווירת הידידות השאלה מי היה הנותן ומי המקבל, פחות משמעותית.

מכאן מגיעה תשובה מדוע הוכנס סיפור מלכיצדק דווקא כאן. בתקופה העתיקה לא היו לצבאות הלוחמים כוחות לוגיסטיים שדאגו לשינוע של אספקה. כל צבא התקיים ממה שהצליח להשיג בדרך כזו או אחרת. השגת המזון הייתה בעיה קיומית. לכן מפרש התזקונני, שהתורה מוסרת בפסוקים מידע המסביר מה היה מקור האספקה של אברהם ולוחמיו. מידע זה חיוני כיוון שבהמשך אומר אברהם למלך סדום: "אם מחוט וְעַד שָׂרוֹף נֶעַל וְאִם אֶקַח מִכָּל אֲשֶׁר לְךָ". כך שאם יקשה הקורא ממה אכל אברהם אם לא לקח מאומה ממלך סדום? הרי התשובה נתונה מראש. הוא אכל מהאספקה שהביא לו מלכי צדק.

בהקשר זה מזכירה לנו הפרשנית נחמה ליבוביץ, כי לימים שני עמים – עמון ומואב – ידחו מלבוא בקהל ה': "עַל דָּבָר אֲשֶׁר לֹא קִדְמוּ אֶתְכֶם בְּלַחֵם וּבַיַּיִם בְּדָרְךָ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם" (דברים כג ה) מלך סדום ועמו ניצלו על ידי אברהם אך בשונה ממלכי צדק הנדיב, לא הביא מלך סדום מאומה לייגעי המלחמה שהצילו אותו דבר, אלא רק דאג לחלוקת השלל. כך מומחשת רשעותו של מלך סדום, על ידי ההכנסה של סיפור מלכי צדק אל בינות לפסוקים. כמו כן, סיפורו של מלך סדום הוא הטרמה של סיפור רשעות גדולה בהרבה של מלך סדום ועמו, אשר יתגלה בהרחבה בפרשה הבאה.

הרב פרופסור יונתן גרוסמן⁷ מרחיב בדיונו את ההשוואה הניגודית בין מערכת היחסים החמה של אברהם עם מלכי צדק, בהשוואה למערכת הקרה והנוקשה של אברהם עם מלך סדום. שזו האחרונה היא מערכת העוסקת אך ורק בהשבת הנפש והרכוש למלך סדום. לדבריו ניתן לראות את הניגוד בין מערכות היחסים כמקביל לניגוד שבין הערים סדום וירושלים – עיר הרשעה מול עיר הצדק קריה נאמנה. כנגזרת מכך, להבנתי הסיפור גם מלמדנו על יחסו של אברהם לתושבי הארץ. כמי שירושלים עתידה להיות עיר הבירה של עמו, אברהם אבינו לא פסל קשר עם תושבי הארץ, אלא הוא קבע את עמדתו בהתאם להתנהגות ולערכים של התושבים השונים. האם הם שייכים לסדום או לירושלים. לכן אין פלא שבהמשך⁸ קוראים בני חת לאברהם "שָׁמַעְנוּ אֲדֹנָי נְשִׂיא אֱלֹהִים אֶתָּה בְּתוֹכֵנוּ" (כג, ו)

⁷ גרוסמן י (2014) אברהם סיפורו של מסע, הוצאת ידיעות ספרים עמ 70-94.

⁸ בראשית כג ו

